

در پرتو ضیافت الهی

<?xml encoding="UTF-8">

مقدمه

در فرهنگ اسلامی، رمضان این ماه ضیافت الهی؛ آغاز ماه‌های سال بوده (1) امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید :
" إِذَا سَلَّمَ شَهْرُ رَمَضَانَ سَلُمَتِ السَّنَةُ " ، قال عليه‌السلام : " و رَأْسُ السَّنَةِ شَهْرُ رَمَضَانَ. " (2)
سلامت " سال " در گرو سلامت آن است. اگر این ماه انسان مواجه با آفت شود، تمام سال دچار آسیب خواهد شد.

قرآن و مجامع حدیثی، فضایل فراوانی برای " ماه رمضان " بیان کرده‌اند که در این نوشتار کوتاه، به نقل برخی از آن‌ها بسنده می‌شود :

1. ماه خدا : ماه رمضان تنها ماهی است که نامش در قرآن آمده (3) و مستقیماً به خداوند سبحان استناد دارد.
امام رضا علیه‌السلام از حضرت علی علیه‌السلام نقل فرمود: " روزی رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله خطبه‌ای خواند و در آغاز آن فرمود: "إِنَّهَا النَّاسُ قَدْ أَقْبَلَ إِلَيْكُمْ شَهْرُ اللَّهِ..."؛ (4) مردم، آگاه باشید که ماه خدا به سوی شما روی کرده است... .

از امام صادق علیه‌السلام نیز نقل شده است: پیامبر فرمود: "... شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ..."؛ (5) " ماه رمضان ماه خدای بزرگ است... (6)

امام سجاد علیه‌السلام نیز در وقت وداع با ماه رمضان چنین فرمود:
"السَّلامُ عَلَيْكَ يَا شَهْرَ اللَّهِ الْأَكْبَرِ، وَ يَا عِيدَ أَوْلِيَائِهِ..."؛ (7) سلام بر تو ای بزرگ‌ترین ماه خدا و ای عید دوستان خدا.
2. برتر از تمام ماه‌ها : ماه رمضان به لحاظ ارزشی، با سایر ماه‌ها فرق دارد و بر آن‌ها برتری دارد. از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله نقل شده است: "أَنَّ شَهْرَكُمْ هَذَا لَيْسَ كَالشُّهُورِ..."؛ (8) محققاً این ماه شما همانند دیگر ماه‌های سال نیست.

از امام زین‌العابدین علیه‌السلام نیز چنین نقل شده است: "السَّلامُ عَلَيْكَ مِنْ شَهْرٍ لَا تُنَافِسُهُ الْأَيَّامُ..."؛ (9) سلام بر تو، ماهی که هیچ ایام دیگر شایستگی رقابت با تو ندارند. به دیگر سخن، هیچ زمان دیگری با تو منافسه و رقابت نمی‌کند، تو پیشگامی و یازده ماه به دنبال تو اند. (10)

امام سجاد علیه‌السلام در سخن دیگری در جهت تبیین وجه این برتری می‌فرماید: "پس خداوند برتری ماه رمضان را بر دیگر ماه‌ها از این راه نشان داده که در این ماه، محرمات زیاد و فضیلت‌های آشکار و مشهوری مقرر شده است. و از این رو، از باب بزرگداشت این ماه، چیزهایی را که در دیگر ماه‌ها حلال است، در ماه رمضان حرام شمرده و به خاطر تکریم آن، خوردنی‌ها و نوشیدنی‌ها را ممنوع فرموده است... و فضیلت یک شب از شب‌های این ماه را بر فضیلت شب‌های هزار ماه دیگر ترجیح داده و نام آن را "شب قدر" نهاد..." (11)

3. ماه زینت بهشت : مأموران الهی برای ورود و فرا رسیدن ماه رمضان، بهشت را زینت می‌کنند. (12)

4. ماه نزول قرآن : قرآن که برترین کتاب آسمانی و بهترین سخن الهی است، (13) در ماه رمضان و شب مبارک

"قدر" نازل شده است. (14) شب قدر طبق صریح آیه قرآن و گفتار نبوی، از هزار ماه برتر است. (15) امام صادق علیه السلام فرمود: "و قلب شهر رمضان ليلة القدر". (16)

5. ماه ضیافت الهی: رمضان تنها ماهی است که از آن به عنوان ظرف مناسب برای مهمانی پروردگار از بندگان مؤمن یاد شده است. (17) بدین روی، می بینیم: در فرازی از خطبه ای که رسول گرامی صلی الله علیه و آله در آستانه ورود به "ماه رمضان" ایراد فرموده آمده است: "إِيَّهَا النَّاسُ قَدْ أَقْبَلَ إِلَيْكُمْ شَهْرُ اللَّهِ... هُوَ شَهْرٌ دُعِيتُمْ فِيهِ إِلَى ضِيَاةِ اللَّهِ...؛" (18) ای مردم، ماه خداوند به سوی شما روی کرده است...؛ ماهی که شما در آن ماه به مهمانی پروردگار کریم دعوت شده اید.

الف. مفهوم "ضیافت الهی"

نزد ارباب فن، اولین قدم در حوزه "ضیافت الهی" کسب فهم دقیق نسبت به معنای این تعبیر بلند عرفانی است. امام خمینی قدس سره در این باره می فرماید: "... ما باید حساب کنیم، ببینیم که این ضیافت چی بوده است، و ما چقدر راه یافتیم به این ضیافت. در عین حالی که همه عالم تحت رحمت الهی است و هرچه هست رحمت اوست و رحمت او به همه چیز واسع است، لکن باب ضیافت يك باب دیگر است، دعوت به "ضیافت" يك مسئله دیگری است." (19)

ایشان در گفتار دیگری فرمود: "من فکر می کردم که این ضیافتی که شما مؤمنین دعوت برش شدید که "ضیافت الله" است این چیست؟ دعوت شدیم به "ضیافت..." "ضیافت" رفتن در حضور آن کسی است که انسانی را دعوت کرده است. خدا دعوت کرده است، ما هم در اثر این، در دنبال این دعوت وارد می شویم در این ضیافت، آیا ما در این ماه رمضان، در این ضیافت وارد شده ایم؟... آیا در محضر حق تعالی، که دعوت کرده است ما را، ما رفته ایم در این محضر تا استفاده بکنیم؟ یا وارد نشده ایم؟..." (20)

به هر حال، باید دانست که "ضیافت الهی" با مهمانی های معمولی بسیار متفاوت است. بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، در تبیین این تفاوت می فرماید: "خداوند دعوت کرده است ما را به اینکه شما باید وارد بشوید در این میهمان خانه و این ضیافت هم جز ترك، چیزی نیست؛ ترك هواها، ترك خودی ها، ترك منی ها. این ها همه در این میهمان خانه است. همان طوری که شهوات ظاهری را باید ترك بکنیم، از شهوات باطنی، که بالاترین سد راه است برای انسان، باید از این ها جلوگیری کنیم. تمام این مفاصد که در عالم حاصل می شود، برای این است که در این ضیافت وارد نشده اند، یا اگر وارد شده اند استفاده نکرده اند... کوشش کنید که این دعوت را لبیک بگویید، راه به شما بدهند در اینجا، و اگر چنانچه راه یافتید مسائل حل است..." (21)

نکته مهم اینکه فهم درست از این ضیافت، موجب می شود مهمان های پروردگار نه تنها از طولانی شدن ماه رمضان خسته نشوند، بلکه آرزویشان این باشد که تمام سال ماه رمضان باشد تا همواره از حضور در این میهمان خانه بهره گیرند. رسول اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: "لَوْ يَعْلَمُ الْعِبَادُ مَا فِي رَمَضَانَ لَوَدَّوْا أَنْ يَكُونَ رَمَضَانَ السَّنَةَ." (22)

سعید بن جبیر (23) می گوید: "از ابن عباس پرسیدم: پاداش کسی که در ماه رمضان روزه بگیرد و حقش را بشناسد چیست؟ ابن عباس پاسخ داد: ابن جبیر، خودت را آماده کن تا پاسخی به تو بدهم که تا به حال گوش هایت آن را نشنیده و بر قلبت خطور نکرده است... از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: "لَوْ عَلِمْتُمْ مَا لَكُمْ فِي رَمَضَانَ لَزِدْتُمْ لِلَّهِ - تَبَارَكَ وَ تَعَالَى - شُكْرًا؛" (24) اگر می دانستید در ماه رمضان چه منافعی برای شما در نظر گرفته

شده است، هر آینه زیاد خدا را شکر می‌کردید.

ب. همگانی بودن ضیافت الهی

در ضیافت الهی، به دلیل نامتناهی بودن وجود پروردگار و گسترده بودن دامنه عطا و رحمت الهی، هیچ نوع محدودیت کمی مطرح نیست؛ دعوت‌نامه برای همه مردم صادر شده و همگان به حضور در این مهمانی فراخوانده شده‌اند. بدین روی، پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله در زمان ابلاغ این دعوت‌نامه می‌فرماید: "ای مردم، ماه خدا به شما رو کرده است...؛ ماهی که شما در آن ماه به مهمانی پروردگار دعوت شده‌اید." (25) امام خمینی قدس‌سره نیز در راستای این سخن بلند نبوی می‌فرماید: "خدا همه را دعوت کرده است به این ضیافت، و اهل معرفت و کَمَل از اولیا در آن ضیافت وارد می‌شوند و می‌توانند، البته (افراد) نادری می‌توانند از عهده برآیند." (26)

همّتی باید، قدم در راه زن صاحب آن خواه مرد و خواه زن
غیرتی باید، به مقصد ره نورد خانه پرداز جهان چه زن چه مرد
شرط راه آمد نمودن قطع راه بر سر رهرو چه معجز چه کلاه. (27)

ج. آداب ضیافت الهی

یکی از محورهای مهم در حوزه ضیافت، توجه به آداب مربوط به آن است. اگر مهمانان، به درستی با این آداب آشنا نباشند و یا به آن عمل نکنند، نتیجه مطلوبی از ضیافت نصیبشان نخواهد شد. برخی از این آداب عبارتند از :

1. ترك هواهای نفسانی

در آموزه‌های وحیانی، متابعت از "هوای نفس" و پیروی از خواهش‌های نفسانی، ریشه همه لغزش‌ها و مصیبت‌ها به حساب آمده است. (28) بدین روی، رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌فرماید: "اِنَّمَا سُمِّيَ الْهُوَى لِأَنَّهُ يَهْوِي بِصَاحِبِهِ"؛ (29) به خواهش‌های نفسانی، "هوا" گفته‌اند؛ چون صاحبشان را به انحطاط و سقوط می‌کشاند. پس باید به مقابله با هوای نفس برخاست تا از شرّ آن در امان ماند.

اگرچه کسب موفقیت در این عرصه و نجات یافتن از خطر هوای نفس، و چشم پوشیدن از خواهش‌های نفسانی در عرصه‌های زندگی منوط به تحمّل سختی‌های فراوان است، ولی حقیقتی دست‌یافتنی است. به هر حال، باید یوسف‌وار در این راستا حرکت کرد و از خداوند مدد جُست. خوشبختانه ماه رمضان مناسب‌ترین زمان برای آغاز این مبارزه و چیره شدن بر شیاطین است؛ چه آنکه آن‌ها در این ماه، در قید و بند قرار دارند و بسته شده‌اند. رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله در فرازهای پایانی خطبه شریفه شعبانیه می‌فرماید: "... وَالشَّيَاطِينُ مَغْلُولَةٌ فَاسْأَلُوا رَبَّكُمْ أَنْ لَا يُسَلِّطَهَا عَلَيْكُمْ..."؛ (30) ... شیاطین (در این ماه) بسته شده‌اند. پس، از خدای خود بخواهید که آن‌ها را بر شما مسلّط نسازد.

در بخشی از سلام‌های امام سجاد علیه‌السلام به ماه رمضان نیز می‌خوانیم: "السَّلَامُ عَلَيْكَ مِنْ نَاصِرٍ أَعَانَ عَلَى الشَّيْطَانِ وَصَاحِبِ سَهْلٍ سُبُلِ الْأَحْسَانِ"؛ (31) سلام بر تو ای رفیقی که کمک کردی تا بر شیطان مسلّط شویم و ای دوستی که راه‌های خوبی را بر ما آسان گرداندی.

به دیگر سخن، امام سجاد علیه‌السلام می‌فرماید: "انسان در این ماه بر شیطان مسلّط می‌شود و به خاطرات

شیطانی گوش فرا نمی‌دهد. گویا می‌فرماید: تو برای ما دوست خوبی بودی که توانستیم به کمک تو بر شیطان پیروز شویم. ما نه تنها در بُعد سلبی از دست شیطان نجات پیدا کردیم و کار بدی نکردیم، بلکه در بعد اثباتی هم پیروز شدیم. راه‌های خیر را خوب و به آسانی طی کردیم. اگر در غیر ماه مبارک رمضان کار خیر را به سختی انجام می‌دادیم، در این ماه به آسانی انجام دادیم. تو باعث شدی که ما راه احسان را با سهولت طی کنیم. (32)

امام خمینی قدس سره در مقام توصیه به همه کسانی که خواهان ورود به عرصه ضیافت الهی می‌باشند، فرمود: "همه کسانی که دعوت شدند به این ضیافت، بدانند که ضیافت خدا در این نشئه، چشم‌پوشی از شهوات است و ترك آن چیزی که قلب انسان، یعنی روح طبیعی انسان، بهش مایل است. آن‌ها را باید ترك کنید. این ضیافت خداست و این ضیافت سایه ضیافت‌هایی است که در طول عالم وجود تحقق دارد، منتهی در عالم ماده، به این صورت است که ترك شهوات طبیعی است، شهوات جسمانی است، و در عالم مثال، ترك شهوات خیالی است، و در عالم بعد از مثال، ترك شهوات عقلانی است...؛ ضیافت الله به ترك این چیزهاست؛ برای اینکه این ضیافت، رفتن در حضور آن کسی است که انسان را دعوت کرده است. (33)

"اگر ذره‌ای هوای نفس در انسان باشد، این به مهمانی وارد نشده است. یا اگر وارد شده است، استفاده نکرده است. تمام این جار و جنجال‌هایی که در دنیا می‌بینید، برای این است که استفاده از این ضیافت نکرده‌اند، در این میهمانی وارد نشده‌اند، دعوت خدا را قبول نکرده‌اند... ترك اكل و شرب کردیم، لکن آنکه باید بشود نشده است... اگر می‌بینید در دنیا جنگ و جدال است و در بین شما هم - خدای نخواسته - نمونه‌اش هست، بدانید در این ضیافت وارد نشدید. ماه رمضان را ادراك نکردید." (34)

2. توجه به ورود ماه ضیافت

بیشتر انسان‌ها از نعمت‌هایی که خداوند ارزانی آنان داشته است غافلند. در نتیجه، استفاده درست از آن‌ها نمی‌کنند. شاید بدین جهت است که خداوند از انسان با وصف "کفور" و "کفار" یاد می‌کند. (35) صاحبان چنین رفتاری ناپسند پس از زوال این نعمت، متوجه عظمت آن می‌گردند و برای از دست رفتن آن حسرت می‌خورند، که سودی ندارد.

بی‌تردید، یکی از برترین نعمت‌هایی که خداوند به بشریت عرضه داشته دعوت به مهمانی الهی در ماه رمضان است که بیشتر مردم از عظمت آن غافلند و معرفتی نسبت به آن ندارند. تنها اولیای خاص الهی از آن آگاه و بر آن شاکرند و از درگاهش مسئلت می‌کنند تا به آنان توفیق شناخت آن را نیز عطا فرماید.

در فرازی از دعای وداع امام سجاد علیه السلام با ماه رمضان، چنین می‌خوانیم: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ مِنْ تِلْكَ السَّبِيلِ شَهْرَ رَمَضَانَ، شَهْرَ الصَّيَامِ وَ شَهْرَ الْأَسْلَامِ وَ شَهْرَ الطَّهْوَرِ... اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ آلِهِمْنَا مَعْرِفَةَ فَضْلِهِ وَ إِجْلَالَ حُرْمَتِهِ..."؛ (36) ستایش خدایی را سزااست که یکی از راه‌های رضوانش را ماه خودش، یعنی ماه رمضان، قرار داد؛ ماه روزه، ماه اسلام، ماه طهارت... خداوند، بر محمد صلی الله علیه و آله و آل او درود فرست و توفیق شناخت فضیلت این ماه و بزرگداشت حرمت آن را به ما الهام فرما..."

این سخن امام سجاد علیه السلام در عین آنکه شکر درك ماه رمضان و تقاضای توفیق معرفت آن از درگاه خدای متعال می‌باشد، هشدار به آنانی است که شاهد گذشت سال و ماه هستند، ولی از طلوع و غروب این ماه عزیز غافلند.

به یقین، کسانی که از ورود ماه رمضان بیگانه باشند، توفیق بهره‌گیری از آن را نیز از دست خواهند داد. پس برای

مصون ماندن از چنین آفتی بزرگ، شایسته است که از آمادگی لازم برای ورود به ماه رمضان برخوردار باشیم. (37) امام صادق علیه السلام می‌فرماید: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ يَقُولُ "اللَّهُمَّ إِنَّهُ قَدْ دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ"...؛" (38) پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله همواره هنگام ورود ماه رمضان، به خداوند عرضه می‌داشت: پروردگارا، ماه رمضان فرا رسید.

در باب سیره امام صادق علیه السلام نیز می‌خوانیم: آن بزرگوار هم در وقت ورود ماه رمضان، به خداوند عرضه می‌داشت: "اللَّهُمَّ هَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ الْمُبَارِكِ الَّذِي أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ... قَدْ حَضَرَ...؛" (39) خدایا، ماه رمضان مبارکی که تو قرآن را در آن فرو فرستادی، فرا رسید.

مرحوم شیخ جعفر شوشتری پس از نقل این سخن امام صادق علیه السلام، چنین آورده است: "امام صادق علیه السلام نمی‌خواهد خدا را خبر کند بر آنکه ماه مبارک داخل شده، بلکه می‌خواهد عرض کند که ای خدای من، من مطلع شده‌ام به دخول ماه مبارک. تو هم عرض کن: ای خدای من، من مطلع شده‌ام که ماه مبارک داخل شده است." (40)

3. شکر درك ماه ضیافت

صفت شاکر بودن بسیار زیبا بوده و مورد تأکید قرآن و رهبران دینی است (41) و از افراد سپاسگزار به نیکی یاد شده است. (42) بدین روی، بر دعوت‌شدگان و رهیافتگان به باب ضیافت الهی لازم است پس از طلوع ماه رمضان، به اسوه‌هایی همچون پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله و امامان معصوم علیهم‌السلام تأسی کنند و روی به درگاه خالق متعال آرند و او را از اعطای این نعمت عظیم، سپاسگزار باشند. ابن عباس می‌گوید: "پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود: "لَوْ عَلِمْتُمْ مَا لَكُمْ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لَزِدْتُمْ لِلَّهِ تَعَالَى شُكْرًا." (43)

امام سجاد علیه السلام نیز هنگام خداحافظی با ماه رمضان، به خداوند عرضه می‌دارد: "اللَّهُمَّ إِنَّا أَهْلُ هَذَا الشَّهْرِ الَّذِي شَرَّفْتَنَا بِهِ وَوَقَّعْتَنَا بِمَنِّكَ لَهُ حِينَ جَهَلَ الْأَشْقِيَاءُ وَقْتَهُ، وَحُرِّمُوا لَشِقَائِهِمْ فَضْلَهُ؛" (44) خداوند، ما اهل این ماهی هستیم که ما را بدان شرافت بخشیدی و با فضیلت، به ما توفیق درك آن را عطا نمودی، در حالی که شقاوت‌پیشگان نسبت به وقت گران‌بهای آن جاهل، و به خاطر شقاوتشان از فضل آن بی‌بهره‌اند. در حالات سیدبن طاووس (45) آمده است: وی به دلیل آنکه با الهام از برخی روایات، ماه رمضان را آغاز سال اهل سیر و سلوک می‌دانست، با درك ماه رمضان جدید، به سپاسگزاری خداوند روی می‌آورد و می‌گفت: "چگونه من نماز شکر نخوانم،

و حال آنکه پروردگار کریم، مرا از خطرهای سال گذشته حفظ کرد و فرصتی در اختیارم قرار داد تا به استقبال سال جدید روم، و مرا از طریق بیماری و غیره، از دستیابی به سعادت در این ماه و عبادت در آن محروم نکرد." (46)

4. رعایت حرمت ماه ضیافت

در برخی از روایات آمده است: "حَدِّ و مجازات پاره‌ای از گناهان در ماه رمضان، به جهت نادیده‌گیری حرمت آن، تشدید می‌شود." (47) پس بر ضیوف الرّحمان لازم است حرمت ماه رمضان را نگه دارند و در جهت ادای حقّ او کوشا باشند.

امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: "وَلَزِمْنَا لَهُ الدِّمَامَ الْمَحْفُوظَ وَ الْحَرَمَةَ الْمَرْعِيَّةَ، وَ الْحَقُّ الْمَقْضَى...؛" (48) و بر ما

لازم است که عهد محفوظ و حرمت شایسته رعایت و حق ادا شدنی او را نگاه داریم.

بی‌تردید، رعایت حرمت ماه ضیافت، سعادت و خوش‌بختی به دنبال خواهد داشت؛ همان‌گونه که امام سجاد علیه‌السلام در خطاب به ماه رمضان فرمود: "وَمَا أَسْعَدَ مَنْ رَعَى حُرْمَتَكَ بِكَ..."؛ (49) و چه خوش‌بخت است کسی که به خاطر تو، احترامت را نگه دارد!

در فراز دیگر از این دعا، از درگاه خداوند این‌گونه می‌خواهد: خدایا، کسی که به طور شایسته رعایت حق این ماه را نموده و حرمت آن را به خوبی حفظ کرده و به شایستگی، حدود و احکام این ماه را بجای آورده و از گناهان در این ماه خودداری نموده و یا به گونه‌ای به قرب تو راه یافته که حتماً از او راضی شده‌ای و رحمت خود را شامل حالش گردانیده‌ای، پس، از خزانه دانایی‌ات مثل آن را به ما هم عطا فرما و چندین برابر آن از فضل خویش بر ما ببخشی، که به راستی، فضل تو کاستی ندارد و خزینه‌های تو کم نمی‌گردند، بلکه افزون‌تر می‌شوند و معادن احسان تو هرگز فنا نمی‌پذیرند، و به راستی بخشش‌های تو عطایی است خوش‌گوار. (50)

د. نمودهایی از رهاورد ضیافت الهی

یکی از محورهای مهم در آیات و روایات در باب ضیافت الهی، توجه به رهاوردهای مهم این ضیافت بزرگ است. بی‌تردید، تبیین این رهاوردها نقش مهمی در فزونی عشق افراد به ماه ضیافت، و تلاش مضاعف آنان در جهت استفاده بهینه از این عطای الهی ایفا خواهد نمود. در اینجا، از باب نمونه، برخی از آن‌ها بررسی می‌شوند:

1. قرب الهی

برترین مقام معنوی انسان، نیل به مقام "وصل" و "قرب الهی" است. (51) کسانی که توفیق دست یافتن به چنین مقامی رفیقشان گردد، از منزلت والایی نزد پروردگار برخوردارند. (52) و در عالم آخرت نیز صاحب جایگاهی خاص و متنعم به نعمت‌های ویژه می‌باشند (53) و آب شربشان از چشمه مخصوصی خواهد بود. (54) طبق آیات و روایات، رسیدن به مقام "قرب"، امری است شدنی و ممکن، (55) ولی مشروط به تحمّل رنج‌های خاص خودش است؛ مانند: بیداری شب، پرهیز از گناه و دوری از لقمه‌های حرام. (56) خوشبختانه آیات و روایات، راهکارهای مشخصی برای این منظور ارائه کرده‌اند. (57) جامع همه آن‌ها انجام "عمل صالح" و تلاش در جهت اطاعت محض از فرمان پروردگار کریم است:

- "فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا" (کهف: 109)؛ هر کس امید لقای پروردگار را دارد، باید عمل صالح انجام دهد.

- "مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ". (عنکبوت: 5) در این آیه محذوفی در تقدیر است: مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَلْيُبَادِرْ بِالطَّاعَةِ قَبْلَ أَنْ يَلْحَقَهُ الْأَجَلُ؛ هر کس امید لقای پروردگار را دارد، باید هرچه می‌تواند از اطاعت فرمان او مضایقه نکند؛ زیرا زمانی که خداوند تعیین کرده است، سرانجام فرا می‌رسد. (58)

بدون هیچ تردیدی باید گفت: یکی از برترین مصداق‌های "عمل صالح" و گام برداشتن در طریق اطاعت خالق متعال، گرفتن "روزه"، بخصوص روزه ماه مبارک رمضان، است. در حدیث شریف قدسی پروردگار کریم می‌فرماید: "الصَّوْمُ لِي وَ أَنَا أَجْزِي بِهِ"؛ (59) روزه مال من است و من شخصاً جزای روزه‌دار را خواهم داد. البته اگر کلمه "أَجْزِي" به ضمّ همزه (أَجْزِي) قرائت شود، معنای این حدیث چنین است: روزه مال من است و من جزای روزه‌دار هستم؛ یعنی روزه‌دار با این عملش، به مقام قرب الهی می‌رسد.

به عبارت دیگر، "باطن روزه، انسان را به "جَنَّةُ اللِّقَاءِ"، که به حساب نمی‌آید، می‌رساند." (60)
امام خمینی قدس سره می‌فرماید: "ماه مبارك رمضان، که ماه مبارك است، ممکن است برای این باشد که ماهی است که ولی اعظم، یعنی رسول خدا صلی الله علیه و آله، [به مقام قرب] واصل شده و بعد از وصول، ملائکه را و قرآن را نازل کرده است." (61)

2. استجابت دعا

یکی از وعده‌های الهی در قرآن، "اجابت دعا"ی اهل دعا و نیایش است. پروردگار کریم از رسول اکرم صلی الله علیه و آله خواست به مردم خبر دهد: "قَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ" (غافر: 60)؛ پروردگار شما گفته است مرا بخوانید تا دعای شما را اجابت کنم.
پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله درباره حتمی بودن این وعده الهی، می‌فرماید: "مَا كَانَ اللَّهُ لِيَفْتَحَ لِعَبْدٍ الدَّعَاءَ فَيُغْلَقَ عَنْهُ الْأَجَابَةُ، اللَّهُ أَكْرَمُ مِنْ ذَلِكَ؛" (62) از ساحت قدس الهی دور است که به بنده‌ای وعده اجابت دهد، ولی راه اجابت آن را به رویش ببندد، او کریم‌تر از این است.
البته استجابت دعا متوقف بر شرایطی خاص و رعایت آداب و ویژه و عدم موانع است. (63)
از جمله اموری که در اجابت دعا نقش مهمی ایفا می‌کنند، موقعیت زمانی است. ماه ضیافت الهی بهترین زمان برای استجابت دعاست.
در فرازی از خطبه "شعبانیه" نبی اکرم صلی الله علیه و آله آمده است: "و دَعَاؤُكُمْ فِيهِ مُسْتَجَابٌ؛" (64) دعای شما در ماه رمضان به اجابت خواهد رسید.

امیرمؤمنان علیه السلام نیز می‌فرماید: "عليكم في شهر رمضان بكثرة الاستغفار و الدعاء... فَيَدْفَعُ الْبَلَاءَ عَنْكُمْ؛" (65) بر شما لازم است در ماه رمضان، زیاد استغفار دعا کنید؛ زیرا بلا را از شما دفع می‌کند.
نکته مهم اینکه از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است که: خداوند عده‌ای از فرشتگان را موکل فرموده است که برای روزه‌داران دعا کنند. سپس حضرت فرمود: "جبرئیل - سلام الله علیه - به من گفت: خدای سبحان فرمود: من فرشتگان را موکل برای دعا کسی نکردم، مگر آنکه دعایشان را مستجاب می‌کنم. برای اینکه دعای فرشتگان را مستجاب کند، آن‌ها را موکل فرمود که برای روزه‌داران دعا کنند." (66)

3. آزادی

در اسلام، چیزی به عظمت "آزادی" ارزش ندارد، و نعمتی بالاتر از آزادی و آزادگی و حریت نیست، تا انسان، گرفتار شهوت و غضب و برده هوا نباشد، و زمامش را به دست هوسش نسپرد. معصومان علیهم السلام در بسیاری از کلمات به ما آموختند که آزاد شوید. (67)

یکی از مهم‌ترین چیزهایی که سبب به خطر افتادن این عطیه بزرگ الهی به بشر می‌شود، ارتکاب معصیت و غوطه خوردن در شهوات و آلودگی به گناه است. انسان گرفتار شهوات و تمایلات نفسانی، انسانی آزاد محسوب نمی‌شود.

به همین دلیل امام صادق علیه السلام می‌فرماید: "مَنْ رَفَضَ الشَّهَوَاتِ فَصَارَ حُرًّا؛" (68) اگر کسی شهوت را ترك کند، آزاد می‌شود.

انبیای الهی مبعوث شدند تا بشریت را از هر نوع اسارت نجات بخشند، و تمام غل‌ها و زنجیرهای اسارت آفرین را

از پیش پای او بردارند(69) و او را از بندگی همه معبودهای دروغین رها سازند.(70)

یکی از رایج‌ترین نوع اسارت در حیات بشری، اسارت هواهای نفسانی و غوطه‌خوردن در گرداب گناه است. ماه ضیافت الهی فرصت مناسبی است برای رهیدن از همه اسارت‌ها، بخصوص رهیدن از این نوع اسارت.

رسول گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمودند: "إِيَّهَا النَّاسُ إِنَّ أَنْفُسَكُمْ مَرْهُونَةٌ بِأَعْمَالِكُمْ فَفُكُّوْهَا بِاسْتِغْفَارِكُمْ"؛(71) مردم! شما آزاد نیستید، در قفس هستید و نمی‌دانید که در قفس هستید؛ گناهانتان شما را در قفس زندانی کرده است. در ماه مبارک رمضان، با استغفار خود را آزاد کنید.

انسان گنه‌کار بدهکار است و بدهکار باید گرو بسپرد. در اینجا، خانه و زمین را به عنوان گرو قبول نمی‌کنند، اینجا جان را به گرو می‌گیرند. آنکه بگوید من هرچه بخواهم می‌کنم، هرجا بخواهم می‌روم، و هرچه بخواهم می‌گویم، او اسیر است؛ آزاد نیست. آنکه گرفتار "هوس" و "آز" است، برده است، نه آزاد. ما اگر بخواهیم بدانیم بنده‌ایم یا آزاد راه دارد، و آن اینکه اگر به دلخواه خود عمل می‌کنیم، معلوم می‌شود در قفس "آز" هستیم، و اگر به خواسته خدای سبحان عمل می‌کنیم، آزاد هستیم. آنکه "آزاد" است به غیر خدا نمی‌اندیشد. این ماه، ماه آزاد شدن است، هر روز که می‌گذرد يك بند از بندهایی که بافته‌ایم باید بگسلد تا پایان ماه کاملاً آزاد شویم.(72)

کسانی که از ماه مبارک رمضان و سفره ضیافت الهی استفاده بهینه کرده‌اند و با برنامه‌ریزی دقیق، از لحظه لحظه آن بهره‌جسته‌اند، آزاد شده‌اند.

امام سجاد علیه‌السلام می‌فرماید: "السَّلَامُ عَلَيْكَ مَا اكْتَرَّ عِتْقَاءُ اللَّهِ فِيكَ"؛(73) سلام بر تو ای ماهی که چقدر بنده‌ها را خدا در این ماه آزاد کرد.

انشاءالله همه ما در ماه ضیافت الهی برای رستن از هر قید و بند غیرمقعود و غیرشرعی تلاش کنیم تا در زمره آزادشدگان در این ماه عزیز قرار گیریم.

پي نوشت ها :

- 1- امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: "فَعَزَّةُ الشَّهْرِ شَهْرُ اللَّهِ - عَزَّوَجَلَّ - وَ هُوَ شَهْرُ رَمَضَانَ"؛ آغاز همه ماه‌های سال، ماه خدای متعال یعنی ماه رمضان است. (محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، بیروت، مؤسسة الوفاء، 1403 ق، چ دوم، ص 384).
- 2- همان، ص 339 / شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، چ دوم، تهران، مکتبة الاسلامیه، ج 7، ص 225، باب 18 از ابواب احکام ماه رمضان، حدیث 15.
- 3- بقره: 185.
- 4- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 93، ص 356 / شیخ صدوق، عیون اخبارالرضا علیه‌السلام، ج 1، ص 230 / محمدتقی مجلسی، روضة المتّقین، فی شرح اخبار الائمة المعصومین علیهم‌السلام، ج 3، ص 277 / سید رضی‌الدین بن طاووس، اقبال، بیروت، مکتب الاعلام الاسلامی، 1414 ق، ج 1، ص 1 / شیخ بهائی، الاربعین، ص 84، حدیث 9.
- 5- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 93، ص 356.
- 6- آیه‌الله جوادی آملی در جهت تبیین وجه این انتساب می‌فرماید: "چون در این ماه "صوم الله" مطرح است، چون روزه مال خداست و این ماه، ماه روزه است، لذا ماه مبارک رمضان را "شهرالله" می‌نامند." (عبدالله جوادی

آملی، اسرار عبادت، ص 102).

7- محسن غرویان و عبدالجواد ابراهیمی، ترجمه فارسی صحیفه کامله سجّادیه، قم، الهادی، 1376، ص 198 و 199، دعای چهل و پنجم.

8- محدّبن علی صدوق، الامالی، ص 33.

9- محسن غرویان و عبدالجواد ابراهیمی، پیشین، ص 198 و 199.

10- عبدالله جوادی آملی، پیشین، ص 314.

11- محسن غرویان و عبدالجواد ابراهیمی، پیشین، ص 187، دعای چهل و چهارم.

12- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 93، ص 338.

13- همان، ج 74، ص 114، 122 و 290 و ج 89، ص 19 / محدّبن یعقوب کلینی، فروع کافی، ج 8، ص 175 /

شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج 4، ص 287 / زمر: 23.

14- قدر: 2 / محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 93، ص 359 / محسن غرویان و عبدالجواد ابراهیمی، پیشین، ص 186 و 187.

15- ر.ک: بقره: 185 / دخان: 3 / قدر: 1 / شیخ حرّ عاملی، پیشین، ج 7، ص 256.

16- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 93، ص 386.

17- ناگفته نماند که در کتب حدیثی، از کسان دیگری هم با عنوان "ضیف الله" (مهمان خدا) یاد شده است؛ از جمله: الف) کسی که مشغول نماز واجب باشد. (ر.ک: محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 74، باب 21، ص 352، روایت 21؛ ب) کسی که برای انجام مناسک حجّ و عمره به زیارت خانه خدا مشرّف شود. (همان، ج 77، باب 3، ص 64، روایت 4).

18- محمدباقر مجلسی، ج 93، ص 356 / شیخ صدوق، عیون اخبارالرضا علیه السلام، ج 1، ص 230 /

محمدتقی مجلسی، پیشین، ج 3، ص 277 / سید بن طاووس، پیشین، ج 1، ص 1 / شیخ بهائی، پیشین، ص 84، حدیث 9.

19- امام خمینی، صحیفه نور، ج 19، ص 15.

20- همان، ج 20، ص 87 و 86.

21- همان، ج 20، ص 210 و 211.

22- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 93، ص 346.

23- سعیدبن جبیر اسدی از جمله شخصیت‌های شیعی کوفی است که در زهد و عبادت و در آگاهی به دو علم مهم اسلامی (فقه و تفسیر قرآن) مشهور بوده است. وی از شاگردان ابن عباس بود. او از مدافعان راستین مکتب اهل بیت علیهم السلام و از ثابت‌قدمان در باب محبت آن بزرگواران به شمار می‌آید. این شخصیت بزرگ شیعی سرانجام، در سن 49 سالگی، به جرم دوستی آل الرسول صلی الله علیه و آله، در سال 95 هجری توسط حجاج بن یوسف ثقفی به شهادت رسید. (شیخ عباس قمی، سفینه البحار، تهران، دارالأسوة للطباعة النشر، 1414 ق، ج 4، ص 155 و 156).

24- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 93، ص 351.

25- همان، ص 356.

26- امام خمینی، پیشین، ج 20، ص 87.

- 27- حسن حسن‌زاده آملی، نامه‌ها برنامه‌ها، قم، قیام، 1373، ص 23.
- 28- محمد محمدی ری‌شهری، میزان الحکمه، بیروت، 1405 ق، ج 10، ص 373، ش 21063 و 21067.
- 29- همان، ص 374، ش 21069.
- 30- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 93، ص 356.
- 31- محسن غروی‌ان و عبدالجواد ابراهیمی، پیشین، ص 198، دعای چهل و پنجم.
- 32- عبدالله جوادی آملی، پیشین، ص 313.
- 33- امام خمینی، پیشین، ج 20، ص 86 و 87.
- 34- همان، ص 210 و 211.
- 35- ابراهیم: 34 / اسراء: 67 / حج: 66 / شوری: 48 / زخرف: 15.
- 36- محسن غروی‌ان و عبدالجواد ابراهیمی، پیشین، دعای چهل و چهارم، ص 187 و 189.
- 37- ر.ک: شیخ حرّ عاملی، پیشین، ج 7، ص 218، باب 17 از ابواب احکام ماه رمضان، باب "استحباب التّهیّؤ لدخول شهر رمضان".
- 38- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 94، ص 340.
- 39- همان، ص 329.
- 40- شیخ جعفر شوشتری، 23 مجلس سخنرانی‌های اخلاقی، قم، مؤمنین، 1377، ص 22.
- 41- الف. قرآن: بقره: 152 / آل عمران: 144 / نحل: 121 / نمل: 40 / لقمان: 12؛ ب. روایات: محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 68، باب 61، ص 18.
- 42- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 68، ص 53.
- 43- شیخ حرّ عاملی، پیشین، ج 7، ص 174، باب اول از ابواب احکام ماه رمضان، حدیث 9.
- 44- محسن غروی‌ان و عبدالجواد ابراهیمی، پیشین، ص 200 و 201، دعای چهل و پنجم.
- 45- سید رضی‌الدین بن طاووس، علی بن موسی بن جعفر علوی حسینی (م 664 ق) مشهورترین مرد خاندان خود بود. کتاب لهوف در مقتل، اقبال در باب دعا و نیایش و الطّرائف فی مذهب الطّوائف در حوزه اعتقادات از جمله تألیفات این شخصیت شیعی است. (محمد معین، فرهنگ معین، ج 5، ص 85).
- مرحوم شیخ عباس قمی از استادش محدّث نوری نقل می‌کند: "از بخش‌های مختلفی از کتاب‌هایش، بخصوص از کشف المحجّة برمی‌آید که باب ملاقات او با امام زمان علیه‌السلام باز بوده است. (شیخ عباس قمی، پیشین، ج 5، ص 342) محدّث قمی از کتاب منهاج الصّلاح، مرحوم علّامه حلی نیز نقل می‌کند: "سیدبن طاووس، عابدترین مردم زمان خود بود." (همان).
- 46- سید رضی‌الدین بن طاووس، پیشین، ج 1، ص 71.
- 47- شیخ حرّ عاملی، پیشین، ج 18، ص 474، باب 9 از ابواب "حدّالمسکر"، و ص 585، باب 12 از ابواب "بقیّة الحدود والتّعزیرات".
- 48- محسن غروی‌ان و عبدالجواد ابراهیمی، پیشین، دعای چهل و پنجم، ص 198 و 199.
- 49- همان.
- 50- همان، ص 202 و 203.
- 51- البتّه منظور از "قرب" در اینجا "قرب مقامی" است، نه "قرب مکانی"؛ چرا که خداوند مکان ندارد. (ناصر مکارم

- شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج 23، ص 206).
- 52- "السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ." (واقعه: 10 و 11)
- 53- "فَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ فَرَوْحٌ وَ رِيحَانٌ وَ جَنَّةُ نَعِيمٍ." (واقعه: 88 و 89)
- 54- "عَيْنَا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ." (مطففين: 28)
- 55- محمد محمدی ری‌شهری، پیشین، ج 8، ص 106 - 115.
- 56- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 75، ص 380.
- 57- محمد محمدی ری‌شهری، پیشین، ج 8، ص 113 - 115.
- 58- ناصر مکارم شیرازی و دیگران، پیشین، ج 16، ص 210.
- 59- محمدتقی مجلسی، پیشین، ج 3، ص 326.
- 60- عبدالله جوادی آملی، پیشین، ص 111.
- 61- امام خمینی، پیشین، ج 19، ص 171.
- 62- محمد محمدی ری‌شهری، پیشین، ج 3، ص 253، ش 5582.
- 63- برای آشنایی با آداب و شرایط دخیل در اجابت و یا عدم اجابت دعا ر.ک: همان، ج 3، ص 257 - 268.
- 64- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 93، ص 356.
- 65- سید حسن شیرازی، حدیث رمضان، قم، دارالهدی، 1044 ق، ص 198 و 199.
- 66- عبدالله جوادی آملی، پیشین، ص 110 و 111 به نقل از: محمدتقی مجلسی، ج 3، ص 228.
- 67- عبدالله جوادی آملی، پیشین، ص 18 و 313.
- 68- همان، ص 313 به نقل از: شیخ مفید، امالی، مجلس ششم، حدیث 14.
- 69- "الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ... وَ يَضَعُ عَنْهُمْ أَصْرَهُمْ وَ الْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ." (اعراف: 157)
- 70- نهج‌البلاغه، خطبه 147.
- 71- محمدباقر مجلسی، پیشین، ج 93، ص 356.
- 72- عبدالله جوادی آملی، پیشین، ص 18 و 19.
- 73- محسن غروی‌ان و عبدالجواد ابراهیمی، پیشین، دعای چهل و پنجم، ص 168 و 169.

***** برگرفته شده از مجله معرفت، شماره 83